

Montserrat Abelló, passió per traduir

M. Elena Carné

Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
elena@zuzunaga.com

Montserrat Abelló i Soler, nascuda a la ciutat de Tarragona l'1 de febrer de 1918, ha combinat la dedicació a la poesia —va publicar el primer llibre de poemes, *Vida diària*, als quaranta-cinc anys, el 1963, de la mà de l'amic d'exili Joan Oliver— amb la traducció i l'ensenyament de la llengua anglesa. Una part important de la seva energia creativa l'ha consagrada a la traducció de poesia. Li devem no solament la recepció en llengua catalana de Sylvia Plath sinó també la d'altres poetes d'expressió anglesa. Amb més de vint-i-cinc títols traduïts, ens reconeix que la traducció de poesia és per a ella com un joc que la diverteix, que la fa feliç, que l'ajuda a fer-ne una lectura més aprofundida i presumeix de no haver fet versions a l'hora de traduir. Amb vuitanta-nou anys, continua publicant, traduint i escrivint poesia, i té uns quants projectes en curs. L'entrevista, que repassa la vida personal i laboral de Montserrat Abelló, va ser feta a casa seva, en cinc sessions, entre els mesos de gener i febrer de 2006, i és només una síntesi d'una conversa molt més llarga.¹

Durant la República estudiàveu literatura i llengua anglesa a Barcelona, oi?

Estudiava a l'Institut Tècnic Eulàlia i entre els companys recordo Carlota i Victòria Soldevila, les Pujals i Palau i Fabre. Més tard, vam anar a viure al carrer de València i vaig començar a anar a l'Institut Maragall, on ja de ben joveneta —amb tretze o catorze anys— tenies al davant tot un catedràtic i t'havies d'espavilar tota soleta, no hi havia tant de proteccionisme com ara. Més tard, un any abans que esclatés la guerra, vaig entrar a la universitat. Allà vaig tenir professors com ara Bosch i Gimpera, Xirau o Carles Riba. I recordo que d'anglès vaig tenir el doctor Joan Mascaró, un professor excel·lent i molt intel·ligent, traductor dels llibres sagrats dels hinduïstes, perquè també sabia sànscrit. Va ser una època molt maca, però va durar poc perquè ben aviat va venir la guerra.

1. Pot ser consultada en línia a RECERCAT Dipòsit de la Recerca de Catalunya (<http://www.recercat.net/index.jsp>).

Vau ser alumna de Carles Riba? Quin records en teniu?

El vaig tenir de professor de grec clàssic a la universitat i recordo que vaig aprendre grec ràpidament perquè jo en comparava la morfologia amb la de l'anglès. Després, com que mai més he tornat a tenir-hi contacte, l'he oblidat del tot. En el pla personal també vam tractar Carles Riba, per mitjà dels pares, que els agradava molt llegir: a casa hi havia la col·lecció sencera A Tot Vent de traduccions de literatura universal de l'editorial Proa i moltes de les traduccions dels clàssics de la col·lecció Bernat Metge. Només haig de fer un petit retret a Riba: per ell no vam saber mai res de la poesia de la seva dona, Clementina Arderiu.

I durant la guerra civil, quan no era tan normal trobar gaire gent que sabés anglès, vau fer d'interpret als brigadistes internacionals. Com vau entrar-hi en contacte?

No recordo ben bé si va ser per un professor o potser vaig oferir-m'hi jo mateixa, perquè les brigades internacionals s'estaven a l'hotel Majestic, ben bé a la cantonada de casa. Va ser una mica anecdòtic en la meua vida. Aleshores feia classes i moltes altres coses, portava molt tràfec: hi havia molt moviment cultural durant la guerra. Allà hi havia Stephen Spender, encara que no vaig arribar a parlar-hi. Vaig fer-hi bones amistats.

Com vau viure el llarg període de la guerra?

Al meu poema *Retorn* parlo de com vaig viure el començament de la guerra. Els estius els passàvem sempre a Tarragona, a la casa pairal de l'àvia; el primer estiu, l'any 1936, el vaig passar ajudant uns oncles que tenien una botiga de gènere de punt i m'hi vaig divertir molt. Aparentment semblava que els fets de juliol del 1936 no m'haguessin afectat gaire però vaig tenir problemes d'estómac que no van desaparèixer fins que no vaig posar-me a treballar de debò. Més tard vam tornar a Barcelona i feia classes a l'Institut Salmerón, al carrer de Muntaner —després d'haver-nos tret, la meua germana i jo, el número ú i dos a les oposicions que vam fer a València. Els alumnes, que eren gairebé de la mateixa edat que jo, tenien molt afany d'aprendre i molt de respecte: hi havia molt de civisme. Per mi, la guerra, no va ser un període llarg però sí molt intens. Durant la guerra, a Barcelona, hi havia una sensació de lluita, de voler fer una vida normal malgrat totes les carències i incomoditats, però no de derrota. Jo vaig tenir sort perquè a l'institut on treballava una associació anglesa, els quàquers, ens repartia llet, pa i tabac. Tabac que la meua mare bescanviava amb les pageses per obtenir altres aliments. Jo, la mort no la vaig sentir a prop, vam tenir molta sort i cap amic ni familiar meu no es va veure afectat, encara que tothom hi estava implicat.

Com us vau enfrontar al dilema de marxar o quedar-vos, quan ja era imminent l'entrada a Barcelona de les tropes vencedores?

Quan ja se sabia que anaven mal dades, que els aliats no ens ajudarien, i quan molta gent es preparava per partir, jo no parava de pensar que això seria el desastre, però a casa meva ningú no havia parlat de marxar, només jo portava aquesta idea al cap. Un migdia, en tornar de l'institut vaig trobar que hi havia a casa un amic dels pares, que es deia Gavalrà i que havia estat director del museu Marítim —un home de dretes que estava mig amagat però que no era feixista— que deia al pare que, si es quedava, l'afusellarien perquè, encara que no s'havia ficat en política, havia estat lleial a la República i coronel d'enginyers de l'Armada. La meva mare, és clar, tota amoinada, li deia: «però com te n'aniràs, tu tot sol?». Jo, aleshores, vaig veure les portes obertes del cel i vaig dir-li: «si vols, jo vinc amb tu». Tot va anar molt de pressa i al cap de mitja hora ja teníem la maleta feta tots dos i érem asseguts al cotxe: va ser l'acabament de tota una vida, perquè mai més vam tornar a seure tota la família junta al voltant d'aquella taula.

Pensàveu que l'exili seria de curta durada, al principi?

No pensava res, només pensava marxar, que això seria un desgavell, i que teníem sort de poder fer-ho. Vam entrar a França, per anar cap a Marsella, on ho vam passar força malament, ens van detenir i tot. Després ens van dur a Clermont-Ferrand amb altres exiliats valencians en una mena de refugi i més tard vam estar-nos uns mesos en una habitació que ens va rellogar un mallorquí que feia de cambrer. Finalment, el pare se'n va anar a París per aconseguir un visat per marxar a Anglaterra i al cap de poc jo el vaig anar a trobar allà.

El 1939, amb 21 anys, vau anar a Londres i us hi vau estar uns dos anys, exiliada. Què hi fèieu?

Ens hi vam estar un any i mig, més o menys. Quan va esclatar la Segona Guerra Mundial, tot es va complicar, sobretot per als refugiats. Jo treballava en un comitè d'ajuda d'estudiants i vivia amb els Hunt, un matrimoni amic que vaig conèixer a Barcelona a les brigades internacionals. Si hagués sabut taquigrafia, hauria pogut acceptar una feina a la BBC i potser no ens n'hauríem anat mai a Xile.

Com va ser que vau decidir canviar de continent i marxar cap a Xile?

El pare vivia en una pensió a prop del British Museum i anava molt a casa del seu amic Carles Pi-Sunyer, conseller de Cultura de la Generalitat republicana. A les reunions que feien amb altres refugiats també hi anava l'ambaixador de Xile, que quan es va complicar la situació política a Europa va intentar convèncer el pare perquè anés a Xile a reflotar un dic al port de Valparaíso. Gràcies a la JARE (Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles, 1939-1943), una entitat que facilitava diners als refugiats perquè poguessin anar-se'n a un altre país, vam partir cap a

Xile amb el vaixell *Oropesa*, vaixell que en el viatge de tornada va ser enfonsat pels alemanys.

Ens podrieu dir alguna cosa de les amistats que va fer quan éreu a Xile, com Pablo Neruda, o amb altres exiliats catalans com Joan Oliver, Carles Pi-Sunyer, Xavier Benguerel o C. A. Jordana?

Sobretot vam fer amistat amb Joan Oliver, qui, per cert, no es va acostumar mai a Xile, no li agradava gaire, trobava l'oceà Pacífic molt fred i inhòspit. La nostra amistat va continuar a Barcelona quan vam tornar de l'exili. També érem amics dels fills de C. A. Jordana i de la seva nora, Rafaela de Buen, amb qui vaig anar a un taller literari —i on va començar la meua vocació d'escriure més seriosament. Jordana vivia a Buenos Aires, encara que passava temporades a casa dels seus fills a Santiago; era un home molt especial, sempre tancat traduint o escrivint i envoltat de fum de tabac. També érem amics de Domènec Guansé, que era de Tarragona, i s'encarregava de conglomerar la part literària de la revista *Germanor*, on vaig fer algun article. Hi havia, també, els dos germans Trabal i altres refugiats sense cap relació amb la literatura. Quan aquest grup d'escriptors van crear la col·lecció El Pi de les Tres Branques, jo no hi vaig poder col·laborar perquè tenia els fills petits. En canvi, Roser Bru, la meua amiga pintora sí que s'hi va poder implicar. A Pablo Neruda, que era molt amic de la família de Carmelo Soria i de la meua amiga Roser Bru, el vam tractar unes quantes vegades en reunions d'amics.

Vau començar a traduir quan encara éreu a Xile o va ser en tornar, l'any 1960, que ho va decidir?

Al principi, vaig treballar en diferents companyies comercials i també al consolat nord-americà de Valparaíso; després vaig fer classes d'anglès. Professionalment, no vaig traduir fins al nostre retorn definitiu a Barcelona, encara que sempre m'ha agradat molt traduir. Recordo que a Xile, vaig començar a traduir a l'anglès alguns capítols d'*El mar* de Blai Bonet, que trobava molt bonic, i fins i tot vaig escriure-li, però érem tan lluny que finalment tot va quedar en no res.

Quan vau tornar, teníeu pensat dedicar-vos plenament a la traducció, però va haver d'alternar aquesta activitat amb l'ensenyament de la llengua anglesa, més de vint anys a la Institució Cultural del CIC. Per quines raons?

La raó és ben senzilla. Quan vaig començar a traduir vaig veure que seria molt difícil de compaginar la feina de casa i dels fills amb la feina de traducció, que també havia de fer a casa i que no estava gaire ben pagada i tampoc no oferia ni estabilitat ni continuïtat. Aleshores vaig decidir que era molt millor l'ensenyament, cosa que a més em permetia fer vacances amb els meus fills. Ara bé, el vessant literari sempre l'he conservat i traduïa coses per a mi i també acceptava algun encàrrec esporàdicament.

Com és que vas decidir acabar la carrera de Filologia Anglesa quan ja passàveu de la cinquantena?

No hi he pensat mai, en l'edat. No, això no m'ha influït. Em pesava no haver-la acabat i en dos o tres anys vaig enllestir-la, cosa que em va anar molt bé en una època no gaire fàcil de la meua vida.

Suposem que no devia ser gaire senzill compaginar les feines d'escriure, traduir, fer classes, i més si tenim en compte que éreu una família de cinc membres, oi? D'on trèieu el temps per a tot plegat?

No ho sé, com m'ho feia, però penso que com més feina tenim, més feina fem. Tota la vida n'he tingut molta, de feina.

Com us va plantejar la vostra vida, un cop jubilada, fa ja més de 22 anys?

No me la vaig haver de plantejar de cap manera, sempre he estat molt activa i vaig continuar així. Al principi vaig fer classes d'anglès al Club Don-na, a la Rambla de Catalunya de Barcelona, on, a més, es va formar un cercle d'escriptura literària que va durar dos o tres anys, amb bons resultats. Després vaig esmerçar moltes hores al PEN Català. Però, sobretot, em vaig dedicar a escriure i a traduir poesia, coses que encara continuo fent.

Sempre heu dit que una de les feines que més us agraden i que us dóna molta satisfacció és la de traduir.

M'agrada molt traduir perquè m'agrada molt treballar amb la llengua, amb el ritme de les paraules, sobretot la poesia. És com aquell que fa una labor i que té el canemàs, l'esquelet, fet: només has de variar els colors. I perquè traduir és una gran manera de llegir, llegeixes més profundament. M'agrada començar a traduir sense haver-m'ho llegit abans, que sigui com una descoberta, una sorpresa. Si un text està ben escrit, no costa gaire de traduir.

Tot i que les quatre primeres traduccions van ser al castellà, per què vas decidir traduir al català des d'un primer moment?

Les primeres traduccions que em van encarregar van ser en castellà, però jo des del principi vaig escriure en català per una qüestió d'autenticitat. Considero que és una gran equivocació pensar que és més fàcil fer-ho en castellà per qüestions de difusió o per poder publicar, perquè l'obra perd tot el sabor si no és escrita en la teua llengua.

Potser era per un sentiment que calia refer el país i la llengua?

Jo no pensava que calgués refer res, m'hi sentia lligada i proud. I això que on havia viscut menys temps era a Catalunya, perquè ja des de petita havia passat temporades a Cadis, Londres i Cartagena.

Teniu consciència del paper d'agent cultural, de constructor de la llengua literària que té el traductor?

Aquests conceptes no els tinc tan clars, perquè jo no penso en la llengua com en una cosa separada, sinó com en una cosa viva que tens amb tu. Això sí, pensava que feia una cosa que per a mi era important i necessària. Per exemple, vaig adonar-me que la poesia de dones era maltractada, només calia veure qualsevol antologia, i vaig voler fer una antologia de dones de parla anglesa del segle XX. Creia que era una poesia forta, valenta i molt bona, com qualsevol altra feta per homes.

Penseu que els lectors en general tenen consciència de la labor dels traductors?

No, no gaire, però més aviat són les mateixes editorials o els mitjans de comunicació els que donen molt poca importància al traductor, tret d'algun cas especial. També haig de dir que jo he rebut molt reconeixement per la meua feina, sobretot per *Cares a la finestra: 20 dones poetes de parla anglesa del segle XX*. He tingut la sort que aquesta feina se m'ha reconegut molt.

Creieu que la feina de traductora us ha ajudat, d'alguna manera, a ser més coneguda com a poeta?

I tant que sí. La traducció m'ha ajudat més que la meua poesia, que era molt marginal, perquè no entrava gaire en els cànons de l'època i perquè no era prou atrevida o impactant, encara que estic contenta perquè sempre m'han fet cas persones que jo considero, com ara Joan Oliver i després M. Àngels Anglada o Maria-Mercè Marçal. Gràcies a les meves traduccions, motor que em va promocionar molt, d'altres dones poetes, com ara Vinyet Panyella —aleshores directora de la Biblioteca de Catalunya— em van donar molt suport. Les dones no teníem referents femenins: fora d'Emily Dickinson, no es traduïa la poesia de dones. Així, la meua obra poètica va arribar a més gent que no em coneixia i em va venir un reconeixement també per aquest costat.

Per a vós, la traducció ha estat una afició. Què en penseu, com a traductora autodidacta, de les múltiples teories que actualment envolten el fet de traduir?

La veritat és que no les conec gaire, perquè és una qüestió més aviat moderna. M'agradaria conèixer-les per curiositat intel·lectual, però no perquè hi cregui massa. Penso que, de traduir, se n'aprèn traduint i coneixent les llengües a fons. Segurament sí que hi pots descobrir curiositats, però jo diria que aquestes teories serien, en conjunt, per a la traducció en general, no tant per a la traducció literària.

Davant de qualsevol traducció d'un poema, com feu la primera tria per veure què mantindreu, o salvareu del text original o a què haureu de renunciar a l'hora de fer-ne una recreació?

Estic en contra de fer versions, per mi és una traïció, perquè és posar molt de tu en un poema que no és teu. Per poc que pugui, no faig la primera lectura pensant en la traducció, i em surt més bé si tradueixo els versos a mesura que van apareixent. Procuo ser fidel als sons i al ritme. En traduir no tan sols el significat, sinó en el possible la cadència i el so, que també és important en poesia, ens acostem molt més a la força de l'original. Traduir és una manera diferent de llegir, molt més aprofundida.

Heu tingut sempre l'oportunitat de fer un treball de revisió i perfeccionament?

Al començament, no gaire. D'aquelles primeres traduccions de novel·les, hi va haver alguna cosa que no em va agradar gaire, però també alguna de molt positiva, com per exemple Agatha Christie, que ho vaig fer una mica per entreteniment i perquè m'ho van demanar, i n'he rebut algun reconeixement. Recordo les lloances que em feien Carles Pi-Sunyer, Joan Oliver (que deia que no feien olor de traducció) o, recentment, M. Teresa Pous, que menciona la meva traducció de *Sang a la piscina* en el seu darrer llibre.

Abans i després de traduir poesia, també heu traduït prosa (I. Murdoch, E. M. Forster, A. Christie...). Penseu que el gènere més difícil de traduir és la poesia?

Jo crec que sí i sobretot si qui tradueix no és poeta. Penso que en mi s'ajunten uns factors que rarament es donen i que em fan més fàcil això de traduir poesia.

S'ha de ser poeta, per poder traduir poesia?

No s'ha de ser poeta, però ajuda molt si ho ets.

Us sembla gaire diferent traduir poesia o novel·la?

Sí, a mi, sí que m'ho sembla. Encara que això també depèn de la llengua que tradueixes. Com que jo tinc una educació força bilingüe, i com a poeta que sóc, per a mi m'és més fàcil traduir poesia, és com una cosa innata, que m'atrau molt. Hi ha alguna diferència entre traduir novel·la o poesia: la prosa es basa més en la construcció de la frase, que en anglès sovint s'ha de capgirar i, en canvi, la poesia es basa més en la paraula. En el meu cas, que tradueixo de l'anglès, com que la meua manera de traduir la poesia es basa sobretot en el significat i el ritme intern de la paraula, moltes vegades puc traduir vers per vers perquè hi ha molta afinitat entre una llengua i l'altra; tenen molts trets comuns, com ara l'accent tònic que fa que les síl·labes tòniques siguin sempre bastant més llargues que les altres o la gran quantitat de monosíl·labs i altres trets fonètics que trobem en totes dues.

Teniu una predilecció especial per l'antologia *Cares a la finestra: 20 dones poetes de parla anglesa del segle XX* (1993), en la qual, en una edició bilingüe, presenteu vint veus femenines, amb un pròleg i una nota biogràfica per a cadascuna. Què va representar per a vós aquest llibre?

És una de les feines que més se m'han reconegut. Ho vaig fer en un moment que hi havia molta gent que hi estava interessada. Va ser una cosa tan necessària que moltes poetes que començaven a escriure em van venir a trobar, contentes de veure que havien trobat un llibre que per fi reflectia la poesia de dones. Va ser un llibre que vaig poder fer tot jo i que es pot dir que va sortir com jo volia: vaig escollir les autores i els poemes, en vaig fer les notes biogràfiques i el pròleg. La idea va sorgir arran de comprovar la poca presència que tenia la poesia escrita per dones en el món literari i cultural. L'abril de 1992, en el marc del Congrés Mundial del PEN que es va fer a Barcelona, vam preparar el recital *Paraula de Dona* i vaig pensar que estaria bé que preparéssim una antologia de poetes estrangeres i, aleshores em vaig posar a buscar i a consultar antologies. Vaig tenir el suport de molta gent però, com ja he dit abans, ho vaig decidir tot jo. Tenia gairebé feta aquesta antologia de poetes de llengua anglesa però no trobava editor, i va ser Maria Àngels Anglada, que ja hi havia publicat, qui em va parlar de l'editorial Ausa. Albert Estrada, propietari i director de l'editorial, es va arriscar i em va donar carta blanca. N'estic molt satisfeta.

Quins criteris vau seguir per fer aquesta antologia? Com vau fer la selecció de les autores i dels poemes de cadascuna?

Vaig consultar moltes antologies de dones i en vaig triar algunes que es repetien en les antologies més d'avantguarda, no en les més clàssiques. És només un ventall que no pretén ser exhaustiu. Vaig procurar que n'hi haguessin de tot arreu, si bé, per exemple, de poeta australiana, no n'hi ha cap. Vaig voler triar la mateixa quantitat de poemes: cinc de cada poeta, perquè totes tinguessin la mateixa representativitat, cosa que la fa més equitativa, sobretot de cara al lector. També vaig tenir algunes limitacions, com ara que no vaig poder traduir els poemes més llargs per motius d'espai, encara que ja m'anava bé, potser per la meva preferència pels poemes curts. Volia lluitar contra la imatge que tenia la poesia feta per dones a les antologies: la poca que hi sortia sempre era més aviat carrinclona. Volia demostrar que des d'un cos de dona, parlant del que sentim, es poden fer uns poemes boníssims sense que puguin ser titllats de «femenins».

Totes les vostres traduccions, excepte la del poeta Dylan Thomas (*Poemes*, 1995), han estat de dones poetes. Per què?

He traduït la poesia de dones perquè he volgut fer-les conèixer. Si no les hagués traduït jo, no hi serien. Tret de les traduccions que va fer Marià Manent d'Emily Dickinson, no tindríem en la nostra llengua gairebé res més de la poesia feta per dones en anglès el segle passat. Dylan Thomas m'agrada perquè també juga molt

amb les paraules, és una mica críptic i és considerat un poeta difícil fins i tot per gent de parla anglesa.

Sempre heu dit que entrar en contacte amb el món feminista a Barcelona, els anys setanta, us va ajudar molt, sobretot va trobar una editorial, Edicions La Sal, que es va interessar per vós com a poeta. Hi va fer també bones amistats literàries, com ara amb Maria-Mercè Marçal. Ens en podríeu parlar una mica, d'aquesta experiència?

Hi havia un bar al davant de l'editorial La Sal on ens reuníem les poetes i, a més, Maria-Mercè Marçal venia molt sovint per casa per interessar-se per la meua feina de traducció quan preparava l'antologia *Cares a la finestra*, perquè li agradava molt aquest projecte, i jo li llegia els poemes que havia traduït, encara que ella no sabia anglès. Després vam dur a terme uns quants projectes juntes que ens feien molta il·lusió, com ara la poesia a la Fira Internacional del Llibre Feminista el 1990 amb Neus Aguado, o el congrés del PEN i la creació del Comitè d'Esriptores del Centre Català del PEN el 1992 —que vam engegar amb *Paraula de dona*— i, més tard, les *Cartografies del desig*.

Hi ha també altres amistats que heu tingut la sort de cultivar, com ara amb Maria Àngels Anglada, oi?

Ens vam conèixer a través de Maria-Mercè Marçal. Anglada també havia publicat a Edicions La Sal. A més, havia fet una ressenya molt bona a *El Punt* del meu llibre *Vida diària. Paraules no dites* (La Sal, 1981) sense conèixer-me de res i pensant-se que era una poeta jove que tot just començava. Després, el 1986, li vaig demanar que em fes el pròleg d'*El blat del temps*. Vam continuar l'amistat i quan venia a Barcelona ens vèiem sovint.

Potser voldríeu esmentar alguna altra relació personal que us hagi acompanyat en el llarg caminar per aquest món de la literatura? Com ara amb Anna Murià i Agustí Bartra, Maria Oleart i Joana Bel, Quima Jaume, M. Dolors Orriols, Felícia Fuster...

Amb totes aquestes persones he compartit moltes coses, però qui de debò m'ha ajudat dintre el món de l'escriptura no és cap d'aquestes. A Xile, han estat Rafaela de Buen i Roser Bru, i aquí, Joan Oliver, Santiago Pey —lexicòleg, autor del prestigiós diccionari de sinònims i antònims— i la seva dona, i també els companys i professors del CIC. Sobretot Sheila Waldeck, amb qui vam començar a preparar una antologia de poetes anglesos. Teníem fins i tot un contracte amb Proa per editar-la, però per complicacions de la vida diària de totes dues vam acabar abandonant aquest projecte. També, com ja he dit, han estat importants per a mi les relacions amb Maria-Mercè Marçal, Maria Àngels Anglada, Neus Aguado i tot el grup de dones del PEN Català.

Fins a quin punt sentiu que formeu part de la tradició de dones poetes i alhora traductores en llengua catalana, com Maria Antònia Salvà, M. Aurèlia Capmany, Felícia Fuster, M. Àngels Anglada, Marta Pessarrodona, Maria-Mercè Marçal, Teresa Pascual...?

És clar que sento que tenim contacte, encara que sigui només a través de la llengua i de les lectures. No em sento gaire influenciada pels estils, sinó més aviat per la llengua i els conceptes. Sento, també, la influència de la llengua anglesa de manera indirecta i sento que he tingut la mateixa evolució, segurament pel moment en què vam viure, que poetes com Sylvia Plath o Anne Sexton, que fins que no van trencar motlles no van ser bones poetes. Considero que només per una qüestió de gènere ja hi estic lligada, al món de la dona, perquè per molt que diguin que hi ha igualtat entre home i dona, hi ha una igualtat a través de la diferència: tenim una visió del món bastant diferent.

El 1992 us va encarregar de la traducció a l'anglès i al català dels textos de tots els participants al Festival de Poesia i al recital «Paraula de Dona», en el marc del Congrés Mundial del PEN. Com ho va viure, tot això?

Em sembla que jo encara no formava part del PEN, però m'hi vaig oferir perquè en aquells moments disposava de temps i ho podia fer amb tranquil·litat. Per mi traduir poesia és un plaer; és una feina molt gratificant que, encara que de vegades no és remunerada, em produeix molta satisfacció i prestigi a mi mateixa: com aquell que fa una labor i veu que li surt bé. M'agrada anar resolent els petits reptes que em posa la traducció de poesia.

Quins projectes teniu entre mans, pel que fa a la traducció?

Està a punt de sortir publicat un nou llibre sobre la poesia de Sylvia Plath, de la seva època més brillant: la que va des del 1960 fins al 1963, poc abans de la seva mort. Hi haurà *Ariel*, l'únic amb l'ordre fixat per ella, i altres poemes que no figuren en cap dels altres llibres traduïts. M'agradaria molt poder reeditar l'antologia *Cares a la finestra*, que ha esdevingut com un clàssic, i també fer-ne una continuació amb autores més recents. A Cadaqués un llibreter amic em va dir que aquest llibre el comprava molta gent de parla anglesa perquè, com que és bilingüe, els interessava com a antologia.

Claudio Magris ens diu que el traductor és alhora còmplice i rival de l'autor. Què en penseu?

Còmplice, sí que en sóc, però no pas rival, perquè la meua manera de traduir no és fer versions, sinó que tracto de ser molt fidel, que no vol dir literal. Ho passo pel meu sedàs, però per captar-ne tot el significat, i això no és treballar en contra de l'autor sinó amb l'autor.

Us devem la recepció en llengua catalana de diversos autors de llengua anglesa, entre els quals destaca Sylvia Plath. La vostra primera traducció de Plath va ser publicada l'any 1985 (*Arbres d'hivern*), però quan va començar la vostra relació amb l'obra de Sylvia Plath?

Va ser en un viatge que vaig fer amb la meva amiga Sheila Waldeck a Anglaterra, al final dels anys setanta. Vam anar a Bristol a visitar el poeta i professor Toni Turull, ens va parlar de Plath i em va regalar *Winter Trees*, que em va agradar molt: per primera vegada veia corroborada, a través dels seus poemes i els seus diaris, la meua manera d'entendre la poesia, perquè ella també dóna molta importància al pes de la paraula.

Deu anys més tard, l'editorial Columna us publica dues traduccions més de Sylvia Plath: *Tres dones* (1993) i *Ariel* (1994). Això vol dir que és una poeta que coneixeu molt bé i que us agrada especialment. Aquestes tres traduccions de Plath van ser encàrrecs o van ser proposades que vau fer a les editorials vos mateixa?

Les meves traduccions de poesia gairebé sempre han estat proposades, i, en general, no m'ha estat gaire difícil trobar editor. Potser la que em va costar més va ser l'antologia *Cares a la finestra*, perquè en aquell moment als editors els semblava que era un llibre només de dones i, paradoxalment, és per això que després va tenir tant d'èxit.

I com és que ara heu decidit tornar-la a traduir i a publicar?

Perquè tant *Ariel* com *Arbres d'hivern* són llibres molt difícils de trobar i al mateix temps jo ja tenia la idea de traduir *Crossing the water*. És a dir, vaig voler publicar els poemes que va escriure Plath a partir de 1960, que correspon a la seva època més forta. En pensar aquesta reedició vaig creure convenient publicar *Ariel* tal com Sylvia Plath l'havia pensat. Aquest nou llibre consta, de primer, d'*Ariel* tal com Plath el volia publicar, després hi ha *Arbres d'hivern* sense algun dels poemes i *Travessant l'aigua*, i al final de tot hi poso *Altres poemes*, uns deu o dotze, que són inèdits, que no han sortit mai en forma de llibre enlloc, fora de *Collected poems*.

Per què és tan important, en aquest cas, l'ordre en què van ser escrits els poemes d'*Ariel and other poems*?

Demostra la intenció de la poeta i es recuperen uns poemes que potser Ted Hughes va preferir no posar perquè corresponen a l'època més difícil de la seva relació. Sylvia Plath va tenir una vida molt curta i una personalitat forta i apassionada.

La poesia de Sylvia Plath no és fàcil de llegir. Com més coses sabem de la vida i personalitat, més se'ns aclareix?

No necessàriament. Els poemes de Plath són poemes molt forts per ells mateixos. Els poemes t'han de causar impacte i saber més coses sobre l'autora, potser t'explica més un poema en particular, però no et farà agradar més la seva poesia, no millora els seus poemes.

En la poesia de Plath hi ha un munt de significats secrets. Com heu resolt aquest punt?

En tenir els poemes al davant, m'adono que, tot i la complexitat de la seva poesia, en buscar el significat profund de cada paraula, cenyint-me a cadascuna vers per vers, la labor se'm simplifica d'una manera extraordinària. Així, a més de ser molt fidel al text, aconsegueixo una cadència més semblant a l'original, que és el que em proposo. A Plath li dec haver-me adonat de tot el que he anat explicant, i m'ha servit molt en les nombroses traduccions de poesia que he fet després, especialment amb les vint poetes del segle XX de la meua antologia *Cares a la finestra*, perquè això ha facilitat que pogués aconseguir, en la mesura que és possible, el timbre característic i diferent de la veu de cada una.

Ens podríeu dir en què va consistir la col·laboració de Mireia Mur en la traducció d'*Ariel*, és a dir, com us va repartir la feina?

Quan vaig anar a Edicions del Mall per oferir-me per traduir *Arbres d'hivern*, Mireia Mur, que hi treballava, traduïa *Ariel*, amb una certa dificultat perquè, de vegades, Plath costa de traduir, no és una poeta fàcil. Finalment, vam acabar ple-gades aquesta traducció, però, en tancar aquesta editorial no va ser publicat fins al 1994 per una altra editorial, Columna. Va ser poc després que el poema per a tres veus «Tres dones», inclòs a *Arbres d'hivern*, fos posat en escena per l'actriu Lluïsa Mallol, entusiasta i bona coneixedora d'aquesta poeta.

Sabeu per què no han estat traduïts al català els diaris de Sylvia Plath?

Això és una altra cosa que m'agradaria traduir, encara que potser no sencers, perquè són molt llargs i es refereixen a temes molt diferents, i a un món més llunyà. Tanmateix, crec que hi ha reflexions sobre aspectes literaris, sobre el fet d'escriure i sobre l'univers de la dona que són molt interessants.

Com va ser que va traduir Salvador Espriu (*Three Sorores* i *Mariàngela the Herbalist*) i Mercè Rodoreda (*My Cristina*, *The Blood* i *El Carrer de les Camèlies* [fragments]) el 1967?

L'Institut Nacional del Libro Español em va demanar que traduís tots aquests contes perquè volien promocionar i difondre aquests autors catalans.

Què ens podeu dir de la traducció que va fer a principi dels setanta, *Subjecte/Subject* de Lluís M. Xirinacs, i que no ha vist mai la llum?

Era quan es parlava de promoure aquest autor per al premi Nobel de la pau. A Xirinacs no el vaig arribar a conèixer mai, però recordo que, quan van afusellar Puig Antich el 1974, vam fer un viatge a Egipte gràcies a aquesta traducció, que també he perdut, i que l'Editorial Joventut em va pagar molt bé.

Heu traduït molt més del que heu publicat. Ens podríeu parlar de les traduccions que encara no coneixem?

Entre les més importants hi ha les traduccions fetes per a una l'antologia de poesia anglesa amb Sheila Waldeck (Auden, MacNeice, Stephen Spender, Dylan Thomas, etc.) que ja he esmentat, i les de la Fira Internacional del Llibre Feminista que vaig fer amb Neus Aguado; també tot allò que vam fer per al congrés internacional del PEN. A part d'això, tinc molta quantitat de traduccions de diverses autores que m'han interessat, com ara Anne Sexton o Elizabeth Bishop, que sí que van ser publicades per alguna revista universitària, i que no sé si tindrè ganes o forces per poder publicar-les. Algunes les he perdudes a causa de la vida agitada que he dut sempre.

I què en penseu fer, de totes aquestes traduccions? Heu pensat mai a publicar-les?

M'agradaria poder publicar-ne algunes, però aquí sí que necessito l'ajuda d'algú. Perquè si no es publica, és com si no existís. Podríem dir que el que he publicat és només la punta de l'iceberg.

Traduccions de l'anglès al català

CHRISTIE, Agatha. *Un gat al colomar*. Barcelona: Molino, 1965.

MURDOCH, Iris. *Sota la xarxa*. Barcelona: Proa, 1965.

GILMAN, Charlotte Perkins. *El paper de paret groc*. Barcelona: La Sal, 1971.

BACH, Richard. *Il·lusions*. Barcelona: Vergara, 1977.

BOGIN, Magda. *Les Trobairitz: poetes occitanes del segle XII*. Barcelona: La Sal, 1983.

PLATH, Sylvia. *Arbres d'hivern*. Barcelona: Edicions del Mall, 1985.

CHRISTIE, Agatha. *Sang a la piscina*. Barcelona: Molino, 1985.

FORSTER, E. M. *Maurice*. Barcelona: Columna, 1987.

FORSTER, E. M. *El viatge més llarg*. Barcelona: Columna, 1987.

Polifonia en dotze veus. Palma: Caixa de Balears «Sa Nostra» i Universitat de les Illes Balears, 1993.

PLATH, Sylvia. *Tres dones*. Barcelona: Columna, 1993.

Cares a la finestra: 20 dones poetes de parla anglesa del segle XX. Sabadell: AUSA, 1993.

PLATH, Sylvia. *Ariel*. Barcelona: Columna, 1994. [Amb Mireia Mur].

RICH, Adrienne. *Atlas d'un món difícil*. València: Edicions de la Guerra, 1994.

THOMAS, Dylan. *Poemes*. Barcelona: Cafè Central, 1995.

MONTERO, Gloria. *Totes aquelles guerres*. Barcelona: Meteora, 2000

Traduccions del català a l'anglès

ESPRIU, Salvador. *Three Sorores i Mariàngela the Herbalist*. INLE, 1967.

RODOREDA, Mercè. *My Cristina, The Blood i El Carrer de les Camèlies* [fragments]. INLE, 1967.

CIRICI, Alexandre. *Barcelona, City of Art*. Barcelona: Teide, 1975.

International Voices, Catalan Poets. Poetry Canada, XI, 4, (1990), p. 20-23. [Poemes de Maria Àngels Anglada, Margarita Ballester, Rosa Fabregat, Maria Mercè Marçal, Maria Oleart, Olga Xirinacs i Montserrat Abelló].

Transverse, European Poets in & on Translation. Dublín: Irish Translators Association, 1991. [Poema de Maria Mercè Marçal].

Polifonia en dotze veus. Palma: Caixa de Balears «Sa Nostra» i Universitat de les Illes Balears, 1993.

Traduccions de l'anglès al castellà

HOWARD, Joyce. *Los infiernos del alma*. Barcelona: Vergara, 1962.

CHAPLIN, Jr., Charles; RAU, N y M. *Mi padre Charlie Chaplin*. Barcelona: Seix Barral, 1963.

BURDICK, Eugene [et al.]. *Fail-safe. Límite de seguridad*. Barcelona: Martínez Roca, 1963.

TULLY, Andrew. *La batalla de Berlín*. Barcelona: Grijalbo, 1964.

ANDERSON, Keneth. *La llamada del tigre*. Barcelona: Juventud, 1982.

PLATH, Sylvia. *Cartas a mi madre*. Barcelona: Grijalbo, 1989. [Amb Mireia Bofill].